

OPKOMST EN ONDERGANG VAN EEN ORANJETELG.

door J.P.Brinkerink

Op bladzijde 43 van het boek "Pijpelogie" schrijft Friederich het volgende: In afb.23:2 dragen 2 vrouwen de gekroonde wapens van Groningen en Holland, met aan de voorzijde het randschrift: Groning L:Waard en op de achterzijde de wapens van Zeeland en Gelderland. Helaas noemt hij geen hielmerk, zodat de maker onbekend is. In april 1984 vond ik op een akker bij Lage Vuursche een pijpekopje met de versiering zoals Friederich beschrijft en afbeeldt. Op de voorzijde dragen twee vrouwen de wapens, echter, het is niet het wapen van Holland maar van Leeuwarden. De tekst eronder luidt dan ook Lewaard en niet L:waard.

Het andere wapen is van de stad Groningen, hieronder staat Gronin, zonder g dus. Beide wapens staan onder één kroon. Op de achterzijde rechts staat het wapen van Gelderland, hieronder staat Geld. Links treffen we het wapen van Zeeland, met er onder Zeelad, dus zonder n. (afb.1)

De graveur van de mal waarin deze pijp gemaakt is, wist kennelijk niet goed hoe de diverse namen geschreven dienden te worden, of zijn manier van afkorten is wat ongewoon. Dit, door mij gevonden pijpje draagt het hielmerk de gekroonde ijsslee. Het feit, dat op de hiel het Goudse wapen als bijmerk staat, wijst er op dat dit pijpje na 1740 is gemaakt, hoewel het formaat ouder doet vermoeden. Het merk de IJsslee is dan in handen van Abraham van Kleef te Gouda. Om de betekenis van deze versiering te begrijpen, moeten we ons even verdiepen in de geschiedenis.

Nederland is op dat moment in het 2e stadhouderloze tijdperk (1702-1747) en werd bestuurd door regenten. Deze waren oppermachtig en veelal corrupt, dit tot ergernis van de burgerij. Deze onvrede leidde tot de oprichting van een nieuwe democratische partij, naast de oude staatsgezinde en de Oranjepartij. Deze nieuwe partij had hoge verwachtingen van een stadhouderlijk bestuur en werd bondgenoot van de Oranjegezinden, waar ze zich evenwel later weer van zou afkeren.

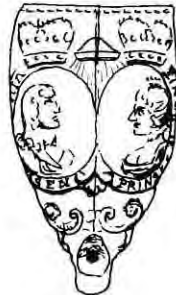
De zittende regenten wilden koste wat kost de republiek zoveel mogelijk buiten allerlei Europese conflicten houden om oorlog te vermijden. Men wilde voorkomen dat, evenals in 1672, het volk weer om een stadhouder zou gaan roepen. Maar ondanks al hun voorzorgen raakte de republiek toch betrokken bij de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748). Zij moest Oostenrijk steunen tegen de Pruisen en de Fransen. In antwoord hierop trok een Frans leger de Zuiderlijke Nederlanden binnen en

1

2

3

deed in 1747 een inval in Staats-Vlaanderen. De bevolking vluchtte naar Walcheren. Dit wekte grote beroering en het gevolg was dat Zeeland het sein gaf tot de Orangistische beweging. Weldra volgden ook de andere gewesten. Dit leidde tot de verheffing van Willem IV.

Het ligt voor de hand, dat een zo belangrijke gebeurtenis aanleiding gaf voor de Oranje gezinde pijpmakers om deze "Oranje overwinning" op een pijp te vereeuwigen. Het zal ook zeker een vorm van propaganda voor de Oranjepartij geweest zijn, te meer daar het onder de regenten verboden was, je al te zeer vóór Oranje uit te spreken.

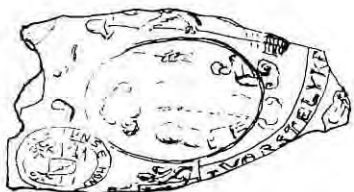
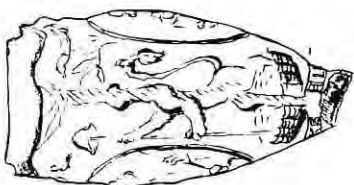
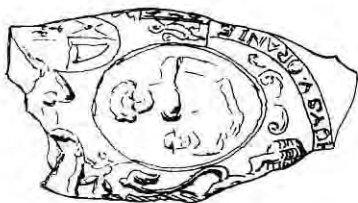
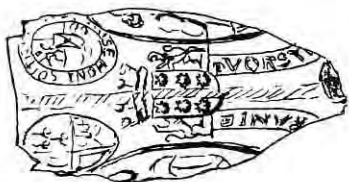
De datering van dit pijpekopje zal dan ook tussen 1747 en 1748 liggen. Er is mij nog een soortgelijk kopje bekend en wel in de collectie van de heer P.Smiesing te Utrecht. Hierop staan alleen de wapens van Groningen en Leeuwarden, gesteund door 2 leeuwen, die met hun rug naar de wapens gekeerd zijn. Deze afbeelding staat op de vóórzijde van de pijp, ook weer onder één kroon. De tekst onder de wapens is links: Gronin, zonder de letter g, en rechts: Leevard. Ook hier weer een vreemde spelling van Leeuwarden. (afb.2) Dat op deze pijp alleen twee wapens staan zou kunnen betekenen, dat dit pijpje vóór 1747 gemaakt is, toen Willem IV alleen in Groningen en Friesland stadhouder was. Het hielmerk is hier de staande leeuw, toen in handen van Pieter van Reede te Gouda. Dit pijpje is gevonden in de omgeving van Utrecht.

Ook Friederich maakt melding van zo'n pijpje met alleen versiering aan de voorzijde en het hielmerk de D. Dit merk werd gezet door Jan van Leeuwen.

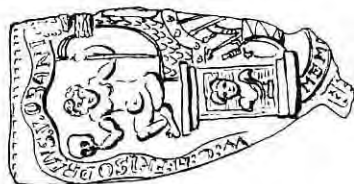
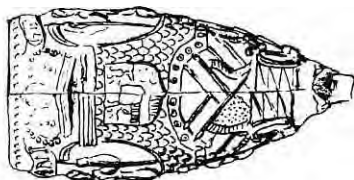
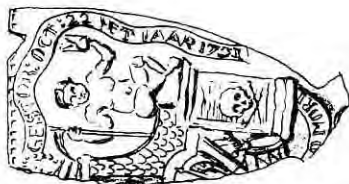
Dat deze van Leeuwen erg op Oranje gesteld was, blijkt wel uit een ander kopje met het hielmerk D in mijn verzameling, gevonden in 1982 in Reeuwijk (op koninginndag!).

Op de ketel staan de portretten van Willem IV en Anna van Hannover afgebeeld met er om heen de tekst: VIVAT DE PRINS EN PRINCES VAN ORANIE, dit alles geflankeerd door twee schilden met diverse wapens. (afb.3) Dit pijpje zal evenals het voorgaande exemplaar van vóór 1747 zijn.

Bij zijn aanstelling als algeheel stadhouder kreeg Willem IV zo'n grote macht dat hij, hoewel zonder titel, eigenlijk soeverein was. Tevens werd hij door de Staten Generaal benoemd tot Admiraal-Kapitein-Generaal. Het toeval wilde, dat ik twee weken na de vondst van het pijpje van afb.1 op een akker in Groenekan (Utr.) een gedenkpenning vond, waarop Willem IV en Anna van Hannover staan afgebeeld met als randschrift: W.C.H.F. PRINC AVNET ANNA MARG.BRIT. Op de andere zijde staan de wapens der 7 provinciën en het randschrift: STAD-

4

5

HOULDER.ADMIRAAL.KAPITEIN.GENERAAL VAN PROVINTIEN. Deze gedenkpenning zal zeker geslagen zijn naar aanleiding van die benoeming.

Op nog een andere pijpekop, opgegraven bij Reeuwijk staat Willem IV afgebeeld met zijn dochtertje Carolina en prinses Anna met kroonprins Willem V, boven de portretten zweven engeltjes die de wapens van Oranje Nassau en Groot Brittanië dragen. Op de voorzijde de leeuw in de Hollandse tuin en op de achterzijde het wapen van Gouda gedragen door twee leeuwen. Op het lint onder de portretten staat: t 'Vorstelijke huys van Oranie. (afb.4)

Helaas is het hielmerk afgebroken, maar aangenomen mag worden dat het 59 of MG was, daar dit exemplaar gevonden is in een stort van merendeel produkten van J.Sparnaaij. De meeste koppen, gewone gladde, droegen het merk 59 of MC en aan de slordige afwerking te oordelen zijn ze gemaakt omstreeks 1850. We mogen dan ook aannemen dat deze pijp niet gemaakt is tijdens het leven van Willem IV, maar dat het een slecht nagezet produkt is, mogelijk gemaakt in een bijgewerkte oude mal en uitgegeven ter gelegenheid van een andere "Oranje gebeurtenis". Hoeveel hoop de bevolking ook had op verbetering door het bewind van Willem IV, er veranderde feitelijk niets.

De Prins, zeer goed willend, bleek volkomen onbekwaam voor zulke belangrijke en zware taken. Het land verviel al snel in een miserabele toestand.

Toen Willem dan ook op 22 oktober 1751 overleed, was er eigenlijk nergens echte droefheid.

Hoewel, op een ander pijpje uit mijn collectie, dat gevonden is in Zeeland, wordt een laatste eer bewezen aan de overleden Prins.

Het is versierd met trommel, vlaggen, wapens en symbolen van de dood. De tekst op het lint luidt: W.C.H. FRISO PRINS VAN ORANI. Gestor.oct.22 het jaar 1751.(afb.5)

Bronnen:

Friederich,F.H.W. - Pijpelogie, vorm, versiering en datering van de Hollandse kleipijp.

A.W.N. monografie nr.2, 1975.

Laansma,S. - Pijpmakers en pijpmerken 1724-1865. Arnhem 1977.

Laansma,S. - Oranje Pijpen. Uitgegeven in het Mededelingenblad Ceramiek, nr.22. 1961.

Haas,G.de -Vaderlandse geschiedenis voor het M.U.L.O.diploma. 1934.